

Försoningens ordning: om försoning som ett sätt att leva

NOD nr 1:2009, s 10-17

(OBS! ska du använda artikeln måste du referera till den redigerade texten i NOD)

Roland Spjuth

Få människor anser att kyrkans tal om försoning och frälsning har någon relevans för deras liv. Frälsning kan kanske vara bra för vissa människor i marginalen som kämpar med sina liv och kanske kan det hjälpa människor i krigsdrabbade länder långt borta. Däremot har försoning knappast något att göra med alla de frågor som upptar större delen av vår tid i arbete, studier, kärlek, hem, ekonomi och politik. Och talar vi över huvud taget om frälsning tycks det mest handla om något inre och osynligt, medan vi ägnar större delen av livet åt det som är materiellt och synligt.

Konsekvensen av denna uppdelning betyder att vi har svårt att beskriva försoningens innebörd. Dess verklighet tycks andlig och mystisk. Däremot kan vi ganska väl beskriva hur vårt politiska system fungerar med allmän rösträtt, representativ demokrati, ansvarsfördelning mellan kommun och stat, med mera. På samma sätt försöker vi i tider av finanskriser förstå ekonomins ordningar för vad som styr aktiemarknaden, hur styrränta och utlåningsränta påverkar konjunkturer, konsumtionens avgörande betydelse för tillväxt, och vi diskuterar avvägningen mellan marknadens frihet och behovet av statliga regleringar. Men när vi ska beskriva frälsning blir vi diffusa.

Men har inte frälsningen också en politisk ordning? Handlade inte Jesu programförklaring om *riket*? ”Tiden är inne, Guds rike är nära. Omvänd er och tro på budskapet” (Mark 1:15). Vad handlar ett rike om ifall det inte berör frågor om vem som har makten, om maktens utövande och vilken ordning denna makt upprätthåller? Jesu anspråk tycks vara att han upprättar ett nytt herravälde mitt ibland de gamla rikena. Mötet med Guds barmhärtighet och nåd i Jesus gärning har alltså sin motsvarighet inte bara i människors inre upplevelsevärld. Det skapar också en ny form av lärjungagemenskap såsom det allra tydligast beskrivs i Jesu bergspredikan i Matteusevangeliet.

Och har inte frälsningen en egen ekonomi? Paulus påstår detta i Efesierbrevet:

”Och han har yppat sin viljas hemlighet för oss, det beslut om Kristus som han hade fattat från början om den ordningen [*oikonomian*] som skulle fullbordas när tiden var inne: att sammanfatta allt i Kristus, allt i himlen och allt på jorden” (Ef 1:9-10).¹

Ordet ”ordning” (*oikonomia*) är en rik grekisk term som kan handla om allt från förvaltning av ett hushåll till den ordning som styr världen. Paulus hävdar nu att Gud har en frälsande ordning – i teologin benämns den oftast *frälsningsekonomin* – som syftar till att ”sammanfatta allt i Kristus, allt i himlen och allt på jorden”. Denna ordning är visserligen ett mysterium. Men Paulus viktiga poäng är att detta mysterium har uppenbarats och blivit synligt i Jesus Kristus (se Efesierbrevet 3:1-12). Men det är inte bara i Jesus Kristus som mysteriet

¹ Jag har gjort en egen revidering av 1999 års översättning för att ordet *oikonomia* ska framgå klart.

uppenbarats utan också ”genom kyrkan” (3:10). Guds mysteriösa frälsningsordning blir synlig i kyrkan genom att Kristus rivit ned den gamla skiljemuren mellan judarna och hednafolken och gjort alla till ett i Kristus. ”Han har med sitt liv på jorden gjort de båda lägren till ett och rivit skiljemuren, fiendskapen” (2:14). Frälsningen har alltså skapat en ordning som försonat gamla fiender. Det blir därmed omöjligt att tala om försoning med Gud utan att samtidigt se dess förkroppsligande i en ny ordning där judar och hedningar förenas i Kristus.

En biblisk förståelse av försoning hävdar alltså att mötet med Guds nåd också omformar människors relationer till varandra. Det är kanske enklare att se uttrycken för detta i de situationer när människor lever i krig och oförsonlighet. Men vad har budskapet om försoning att göra med ett, trots alla finanskriser, ganska välmående Sverige? Låt mig försöka visa på några aspekter av den ordning som Guds försoning utmanar till och reflektera över dess konsekvenser.

(a) Guds ordning och våra fiender

Vilken ordning innebär frälsningen i Jesus Kristus? Det mest påtagliga i Nya Testamentet är att den innebär ett nytt sätt att hantera konflikt och ondska. Gud har inte kommit till världen i Jesus Kristus för att döma världen, utan för att rädda den. Det fundamentala i en kristen frälsningsekonomi är därmed *förlåtelse*. När Jesus lär oss att be *Fader Vår* så innehåller denna bön endast en sak som åläggs människan att göra själv (resten ber vi Gud att göra). Denna enda sak är: ”förlåt oss våra skulder, *liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss*” (Matt 6:12). Och som om det inte vore nog fortsätter Jesu ord direkt efter bönen på följande sätt:

Ty om ni förlåter människorna deras överträdelse, skall er himmelske fader också förlåta er. Men om ni inte förlåter människorna, skall inte heller er fader förlåta era överträdelse (Matt 6:14-15).

Det finns ingen möjlighet att reducera frälsningen till en inre, gudomlig förlåtelse såsom teologer ibland gjort när de uteslutande presenterat frälsning som Guds juridiska frikännande av människans skuld. Jesu bön visar ofrånkomligt att Guds förlåtelse enbart kan tas emot om den också gestaltas i en ny mellanmänsklig ordning – en ny *ekonomi*. Förlåtelsens gåva måste mottas och förändra sättet att hantera fienden.

Förlåtelse är emellertid en mycket kontroversiell ordning. Många skulle se den som ett slappt accepterande av onskan och som ett menlöst vapen som tillåter våldsvarkare att fortsätta döda, våldtäktsmän att fortsätta begå övergrepp och kvinnomisshandlare att fortsätta slå. Ondska kan inte besegras genom förlåtelse. Den måste straffas. Den kroatiska teologen Miroslav Volf har i sitt författarskap ägnat mycket tid åt att försöka förstå förlåtelsens ordning mot bakgrund av de oerhörda grymheter som skedde i hans gamla hemland före detta Jugoslavien. Volf varnar också för att vi i vår terapeutiska kultur lätt gör förlåtelse till offrets strategi för att bearbeta de egna negativa känslorna och så återfå inre harmoni. Utan att förneka betydelsen av detta, hävdar han att detta inte alls är förlåtelsens centrum. Förlåtelsen är en social händelse. Den är inte primärt något en individ tänker och känner utan är en händelse mellan människor som syftar till att återställa brutna relationer. Förlåtelsens mål är enligt Volf alltså att det onda ska utplånas så att den sociala gemenskapen återupprättas. Detta betyder att förlåtelse inte bara handlar om att en förorättad erbjuder en förövare förlåtelse. Om den ska leda till försoning behöver den också tas emot av förövaren i ånger och med en vilja att i någon mån återställa det som förbrutits. Först när gåvorna åter börja cirkulera genom

erbjudande om förlåtelse, mottagande av denna nåd och gengåvor kan en social relation återställas.²

Försoning är alltid en frälsande ordning i vilken Gud verkar för att radera de murar som byggts mellan fienden och ställa till rätta det som brutits sönder för att så göra kärleken till en realitet. Straff och vedergällning kan kanske stoppa upp ondskan och kanske till och med utplåna den (även om detta är ytterst ovanligt). Däremot kan straff aldrig återupprätta förövare och förövade. När Jesus tar ondskan på sig i korset, betyder det därför inte att Gud besegrar det onda genom att straffa den. Han besegrar all djävulskap som kastar sig emot honom genom att erbjuda förlåtelse och återupprättelsens möjlighet mellan Gud och människa och människor emellan. Jesus ersätter den gamla ordningen (ekonomin) med en ”ny frälsningens ordning”. En människa som tar emot Guds nåd gör det genom att också låta sitt liv dras in i den försoningens ordning som Jesus upprättat genom sitt liv, död och uppståndelse.

I Sverige finns det emellertid ett annat sätt att hålla frälsningens ordning på avstånd. Vi är ju inte onda. Vi lever i ett land som inte har etniska rensningar, våld och inbördeskrig. Vi är på det hela taget relativt goda. Vår präktighet kan göra oss blinda för att vi tillhör en mänsklighet som dignar under bördan av orättfärdighet, krig, våld, svek, avgudadyrkan, egoism och lögn – ingen av oss kan svära oss fria från vår delaktighet i denna värld. Vi behöver befrielse och frälsning. Vi behöver möta den Gud som kan hela och nyskapa livet. Det räcker inte att höra att ”vi duger och är accepterade som vi är” – vilket är en oerhörd lögn med tanke på hur världen ser ut! Vi behöver en ny skapelse. Mycket av våra västerländska diskussioner om frälsningens icke-relevans skulle försvinna om vi lyfte försoningen bort från vår överflödkulturs frågor om självförverkligande och dålig självkänsla (jag säger detta utan att raljera över den ångest dessa frågor kan väcka i våra liv!), till att delta i denna världs rop på rättfärdighet och frälsning. Allt för ofta har vi begränsat förlåtelsen till vår inre och individuella skuld och behov av Gud som någon slags personlig coach (eller som ofta förblir ointressant för att jag tycker att jag klarar mig tillräckligt bra utan Guds hjälp). Jesu liv, död och uppståndelse är svaret på vår bön ”att Guds rike ska komma, och att Guds vilja ska ske även på jorden”.

Det finns en påtaglig risk att vår tids förändligande av frälsningen skapar ett stort behov att hitta teoretiska förklaringar och modeller som kan visa varför Jesu kors är så viktigt trots att vi inte ser några synliga bevis för det. Ett bibliskt perspektiv tycks snarare betona att försoning är en historisk händelse där Gud bryter in i världen och skapar en ny ordning i vilken människors relation till Gud och till varandra kan upprättas. Den nya ordningen i Jesus Kristus är konkret och historisk på samma sätt som Israels uttåg ur Egypten skapade ett nytt folk med en ny moralisk ordning. Att bli kristen är inte bara att uppleva Gud i sitt inre. Det innebär också att döpas in i Kristus där alla är ett vare sig de är judar eller araber, bor i villa eller på Rosengård, är unga eller gamla. Frälsning är att bli delaktiga en ny kroppslighet vars centrum är hoppet att fiendskap, hat och murar människor emellan kan besegras genom försoning. Ett sådant till synes värnlöst hopp är bara rimligt om kraften till denna försoning ligger bortom människans egna resurser. Enbart om det finns en evig gudomlig kärlek, finns det hopp att människan kan finna en relation till något större som inte besegras ens av dödens tillsynes definitiva makt.

(b) Guds nya ekonomi och slutet för alla syndaböcker

² Se speciellt hans bok *Free of Charge*, Grand Rapids: Zondervan, 2005, s 157-191.

Försoning är en bild för frälsningen som naturligt kopplas till att stridande parter ska försonas. Våra konflikter handlar dock om mycket mer än krig, våldsdåd och sexuella övergrepp. Den franske litteraturkritikern René Girard (f 1923) har genom hela sin rika produktion drivit tesen att alla kulturer har en inbyggd konflikt därför att människor fostras till att eftertrakta saker som också de andra eftertraktar. Detta begär att efterlikna andra är enligt Girard i grunden något gott. Det är tack vare vår förmåga att efterlikna andra människor som barn inte förblir fångna i sina instinkter utan är fria att sträcka sig efter andra möjligheter bortom instinkterna. Fanns inte denna kraft, skriver Girard, skulle vi lika lite kunna förändra våra liv som en ko kan upphöra att vilja äta gräs.³ Problemet är emellertid att vår strävan alltid riskerar att ställa oss i konflikt med andra som åtrår samma sak. Mina begär krockar med andras begär efter samma objekt. Girard skulle därmed säga att budordet om att du inte skall ha begär till din nästas hustru, och så vidare, pekar på grundorsaken till alla konflikter. Att utkonkurrera nästan blir viktigare än att nå det efterlängtrade.

Denna konkurrens hotar enligt Girard att bryta sönder varje samhälle. Problemet med denna tillsynes ändlösa och eskalerande rivalitet löses genom att finna en syndabock som görs till konfliktens orsak och som därför måste ”offras”. Men eftersom syndabockens död blir orsaken till fred, får offret därmed en religiös betydelse. Detta ser Girard som religionens källa. I religionen återupprepas detta mord som ett religiöst offer som tar våldet på sig. Enligt Girard vilar därmed världens ordning ytterst på våldets utbyteshandel.

Girard erbjuder en på många sätt storartad men också förenklad bild av mänskliga kulturer, dess konflikter och möjliga lösningar. Trots detta visar han på ett verkligt problem även i dagens Sverige. Vi lever i ett samhälle med ständig konkurrens om att ha de nyaste sakerna, den vackraste partnern, den framgångsrikaste karriären eller den mest synliga platsen i medias rampljus. Vi begär samma saker och samma positioner och detta begär skapar oändligt mycket vrede, besvikelse och sår. Vår lösning blir fortfarande att hitta den syndabock som orsakar problemen. Det vandrar många syndabockar på Sveriges gator. Det kan vara invandrarna som tar våra pengar och jobb, ouppfostrade ungdomar, rivalens ojustheter eller politikerns svek. Fortfarande är mekanismen oändligt stark inte minst när det gäller att dra ner den tidigare framgångsrike i smutsen för att det tillfälligt skingrar vår uppdämda vrede. Alla offer är inte goda offer. Tvärtom visar Girard att de flesta offer i samhälle och inom religion snarare döljer sanningen och går våldets ärende.

Mitt i sina förenklingar, påminner Girard oss om att Kristi kors betyder att det inte längre finns några syndabockar. Jesus har en gång för alla identifierat sig med syndabocken och för sista gången burit detta hat och avund ut i den döda ödemarken. Därmed har Kristus påbörjat en ny ordning bortom den gamla ordningens begär, konkurrens och syndabockar. I ett samhälle som vårt har detta oundvikligen starka ekonomiska implikationer. Vi lever i en ekonomisk ordning som bygger på begär och konkurrens om ett begränsat antal platser i solen. Guds nåd utmanar detta begär.

Det är slående i hur hög grad ekonomins sfär har tillhandahållit de bilder med vilka kyrkan försökte beskriva frälsningen. Ordet frälsning är i sig själv hämtat från praktiken att befria slavar genom att friköpa dem. Frälsning betyder att Gud *friköper* människan enligt Jesu ord att Människosonen har kommit för ”ge sitt liv till *lösen* för många” (Mark 10:45). En annan viktig bild liknar frälsningen vid en upp och nedvänd ekonomisk transaktion – *det saliga bytet*

³ Bilden ger Girard i *I See Satan Fall Like Lightning*, New York: Orbis Books, 2005, s 15. För det mimetiska begärets grundläggande godhet, se s 15-17.

– där människan lämnar sina misslyckanden och synder till Kristus och istället får ta emot välsignelse och upprättelse från honom. Att *förlåta skulder* är också i hög grad en bild från ekonomins värld. Någon står i skuld till någon annan som efterskänker skulden. Tanken är tydligt illustrerad i Jesu liknelse om en tjänare som står i skuld till sin kung med en ofattbart hög summa pengar (tio tusen talenter). När han mot all logik fått denna skuld efterskänkt, möter han direkt en person som är skyldig honom 100 denarer – en visserligen mycket stor summa pengar som motsvarar ungefär 100 vanliga dagslöner. Den obarmhärtinge förvaltaren vägrar efterskänka denna skuld, vilket gör kungen ursinnig. Tjänarens oförmåga att efterskänka sina fodringar betyder därför att kungen åter griper honom och kastar honom till ”bödelsdrängarna” till dess hela den ursprungliga skulden är betald (se Matt 18:23-35).

Liknelsen visar att förlåtelsens ordning har en koppling också till våra pengar. Oberoende om de är verkliga eller fiktiva, så är pengar den viktigaste delen i vår nuvarande ekonomiska ordning. Allt mäts i pengar och de flesta av våra samhällsrelationer bygger på att vi köper och säljer varor och tjänster. I ökad grad förs även den offentliga sektorns tjänster in i denna pengaekonomi för att effektivisera och kvalitetssäkra omvårdnad och utbildning. Denna ordning invaderar till och med hur vi talar om våra personliga relationer. ”Tid är pengar” och ”vi investerar i relationer”. Kan Guds frälsningsordning ta kropp i världen utan att krocka med och påverka denna rådande ordning? Vad betyder Jesu ord i bergspredikan enligt Matteusevangeliet:

Ge åt den som ber dig, och vänd inte ryggen åt den som vill låna av dig (5:42).

Samla inte skatter här på jorden, där mal och mask förstör och tjuvar bryter sig in och stjälar (6:19).

Ingen kan tjäna två herrar ... Ni kan inte tjäna både Gud och mammon (6:24).

Därför säger jag er: bekymra er inte för mat och dryck att leva av eller för kläder att sätta på kroppen ... er himmelske Fader vet att ni behöver allt detta (6:25, 32).

Kristna har inte uppfattat dessa utmanande ord som en ordning som enkelt kan tillämpas på den rådande samhällsordningen i stort. Så även om Jesu ord alltid också utmanat den rådande politiska ordningen, har kristna också en medvetenhet om de begränsningar som måste gälla i ett samhälle som lever efter syndafallets verklighet. Jesu ord är därför inget politiskt program som kan ersätta det nuvarande marknadsekonomiska systemet. Däremot är det ord som visar hur Guds förlåtelse kan tas emot bland konkreta människor mitt i detta liv. Därför har kristna allt sedan den första församlingen i Jerusalem firat måltider tillsammans där all mat tas emot som Guds goda gåvor för att fördelas så att ingen hungrar eller törstar. En sådan ordning byter ut begäret efter min nästas egendom mot ett liv i tacksamhet, givmildhet och gästfrihet. Fokus flyttas från mitt eget begär till de andra som inte har del av allt det goda som jag själv åtnjuter. Den som får fritt och för intet är också fri att ge gåvorna vidare till dem som behöver.

(c) Guds regerande och maktens omdaning

Jag har försökt argumentera för att Guds försoning bryter fiendskap och hat samt tvingar oss gå till botten med det begär som hotar att göra oss till varandras konkurrenter. Mötet med Guds nåd skapar en annan ordning också mellan människor. Men våra oförsonligheter har också ett annat mörkt djup – kampen om makten. Vem får bestämma över vem i hemmet, på arbetsplatsen eller i samhället? Ända sedan ormen i paradiset frestade Eva och Adam att rycka makten över gott och ont ur Guds händer, har detta varit ett annat grundläggande perspektiv i all oförsonlighet som hotar mänsklig gemenskap.

Jesu försoning handlar därför också om vem som har makten och vilken ordning som uttrycks i olika former av makt.

Ni vet att de som räknas som härskare är herrar över sina folk och att furstarna har makten över folken. Men så är det inte hos er. Den som vill vara stor bland er skall vara de andras tjänare, och den som vill vara den förste bland er skall vara allas slav. Människosonen har inte kommit för att bli tjänad utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många (Mark 10:42-45).

Texten visar för det första att Gud i Jesus Kristus besegrade makterna med en helt annan form av makt. Han kom för ”att tjäna” och genom sin tjänst har han köpt mänskligheten fri. Tanken är alltså inte att Jesus var ”maktlös” utan att hans makt var annorlunda. Den är utan våld, hot och begär och just därför kunde Jesus Kristus segra.

Det finns många vackra fornkyrkliga utläggningar av denna Guds icke-vålds-makt. Den okände författaren till *Brevet till Diognetos* skriver någon gång på 100-talet till exempel på följande sätt när han ska förklara hur Gud sänder sin son (som han kallar skapelsens konstnär):

Gjorde han det – såsom en människa skulle tänka – för att upprätta ett skräckvälde med fasor och fruktan? Inte alls. Utan mildt och vänligt, såsom en kung sänder sin kunglige son, såsom Gud sände han honom, såsom människa till människor, såsom frälsare för att vinna och ej för att tvinga. Ty våld finns inte hos Gud.⁴

Jesu ord ovan visar också hur Jesu sätt att segra och regera måste ha en motsvarighet i hur makten organiseras bland hans efterföljare. Försoningen kan inte tas emot utan att makten och maktens strukturer omformas i relationen till Kristus. Och på liknande sätt drar den anonyme författaren av brevet till Diognetos konsekvensen för den som vill efterlikna Gud. En sådan person kan inte ”bruka sin makt mot sin nästa eller vilja äga mer än de svagare eller att vara rik eller förtrycka de ringa”. Istället, skriver han, ”den liknar Gud som tar på sig nästans börda” (10.5-6).

Försoningen i Kristus är också en seger över de maktkamper som så ofta förpestar våra liv. Den inbjuder till en ordning där människor inte slåss för sina egna åsikter och rättigheter eller kämpar för att bli den vars vilja vinner. Istället visar den på ett beslutsfattande där alla söker allas bästa och som drivs av hur andra kan betjänas för att växa. Det är en makt som inte längre accepterar att regera utifrån andras tystnad, feghet och osjälvständighet utan som önskar att alla delar i en kroppslig gemenskap. Kristus inbjuder oss till en ordning där maktkampen ersätts av en gemenskap där kärleken till Gud och till varandra ses som den största makten. För ytterst, säger Paulus i kärlekens lov, att kärleken är det enda som har verkligt och evigt värde.

Avslutning

Talet om försoning i Jesus Kristus är en radikal utmaning mot alla aspekter av oförsonlighet i denna värld. En kyrka som lyckas tala om försoning utan att utmana oförsonlighet har misslyckats. En sådan kyrka drabbas hårt av Dietrich Bonhoeffer's profestiskt domsord som han under trettioalet riktade till den samtida tyska kyrka som kapitulerat inför nazismen:

⁴ Brevet finns i *De apostoliska fäderna*, Artos 2006, s 208-222. Citat är från § 7.3-4

Billig nåd är vår kyrkas dödsfiende. Idag gäller vår kamp den billiga nåden. Billig nåd betyder nåd som lära, som princip, som system: syndernas förlåtelse som en allmän sanning, Guds kärlek som en kristen gudsföreställning. ... Billig nåd är rättfärdiggörelse av synden, inte av syndaren. Eftersom nåden ändå uträttar allt, kan allt fortsätta som förut. Vad vi gör betyder intet. ... Billig nåd är nåd utan efterföljelse, nåd utan korset.⁵

Försoningens irrelevans i dagens Sverige handlar i hög grad om en kyrka som osynliggjort försoningen genom att reducera den antingen till ett budskap om inre erfarenheter eller till ett gudomligt bejakande av sitt liv såsom det är. Förlåtelsen reduceras till ett urvattnat evangelium som säger att ”du är accepterad som du är!”. ”Billig nåd” är också en ”osynlig nåd”. För hur ska man förstå relevansen av Jesu död om vi inget ser? Hur ska försoning kunna bli verklig om den inte söker en kroppslig gestaltning i en ordning som liknar den nåd och barmhärtighet människan erfar i mötet med Jesus Kristus? Kristenheten lider av en brist på frälsningens kroppslighet, som gör att sambandet mellan Jesu kors och våra aktuella liv ibland kan kännas ack så avlägsen. Detta är emellertid ingen hopplös situation! Försoningens ordning lever inte därför att människor lyckas eller misslyckas med att prestera något som är tillräckligt fint. Den hämtar sin kraft ur det faktum att Gud är nådefull och barmhärtighet och i mötet med denna eviga källa till försoning finns alltid hopp, upprättelse och en ny start. Guds nåd är så ”dyrbar” att den förmår skapa en ny ordning till och med där hoppet flytt.

Jesu försoning är inte en verklighet med relevans för några få kristna gemenskaper. Den är källan som kan återupprätta ”himmel och jord” till det som allt är skapat för att bli. Människan är inte skapad för att leva i oförsonlighet, konkurrens och maktkamper. Allt har blivit till för att leva i försoning med Gud och med varandra. Till detta syfte har Jesus Kristus låtit försoningen bli en kroppslig och social ordning mitt i historien.

⁵ *Efterföljelse*, Stockholm: Gummesson, 1978, s 14.